47. Залізнична школа почала функціонувати в 1904 р. в одному з орендованих приміщень на вул.Вокзальна Слободка (біля залізничної станції), потім – у Товарному пров. (теж неподалік вокзалу). На межі 1920-1930-х років на розі Сінного пров. (сучасна вул.Генерала Корчагіна) та Тракторного шляху (частина біля залізничної станції сучасної вул.Шевченка) для залізничної школи було збудовано окреме двоповерхове приміщення – одне з небагатьох мурованих у Ніжині міжвоєнного періоду. Зараз – це середня школа №9.
48. Перейменована засолочна артіль «Червоний жовтень», створена в 1927 р. на базі кількох дрібних засолочних артілей. Див. зауваження №39.
49. Ніжинська пожежна команда заснована в 1865 р., розташовувалася (де й розміщується дотепер) біля будівлі Міської думи. В 1910 р. на місці дерев'яних сараїв було збудовано цегляне двоповерхове пожежне депо (власне, депо розташовувалося на першому поверсі). Міським бюджетом утримувалася спеціальна пожежна добровільна команда. Зараз – воєнізована пожежна частина МНС України.
50. Сучасна вул.Глібова. Під час нацистської окупації їй було повернуто дореволюційну назву – Земський пров. Де саме знаходилася на цій вулиці Школа будівельних майстрів поки не визначено.
51. Неправильне написання прізвища «Наркевич». Завідувач інститутською бібліотекою Н.Г.Наркевич разом із бібліотекарем З.К.Константиновою фактично врятували безцінні фонди цієї бібліотеки від знищення під час відступу нацистів із Ніжина. Ці жінки в 1942 р. разом із колишнім викладачем французької мови педінституту О.Д.Замисловою домоглися від фельдкомендатури відкриття бібліотеки для користування населенням; у 1943 р. З.К.Константинова потурбувалась аби уникнути розташування в приміщенні бібліотеки госпіталя для поранених угорських вояків. Оселившись у приміщенні бібліотеки на вул.Гоголівській і в останній момент перерізавши проводи від детонаторів, Н.Г.Наркевич і З.К.Константинова завадили нацистам висадити в повітря будівлю бібліотеки.
52. Можливо, «Нач[альника]».
53. Див. окрему розвідку Г.Дудченка та Є.Коваленка в цьому випуску «Ніжинської старовини».
54. Ймовірно, мова йде про фальшиву епідемію тиф, інсценовану для фельдкомендатури лікарем О.П.Афоніним і фельдшером М.М.Нечай-Гуменом – учасниками Ніжинського молодіжного підпілля під керівництвом Я.П.Батюка – з метою запобігання масовій трудові мобілізації міських жителів до Німеччини (детальніше див.: Шуст М. Пітьмі не підвладні. – К., 1983; *Він же*. У Ніжині над Остром. – К., 1995; а також окрему розвідку В.Ємельянов у цьому випуску «Ніжинської старовини»).

Сергій ЗОЗУЛЯ
(Київ-Ніжин)

Пройдуся Абрикосовою, заверну на Гітлерштрассе…
(архівна справа про перейменування мікротопонімів Ніжина в 1941 р.)

Не секрет, що практично кожна влада, намагаючись ствердити свою присутність у повсякденному житті, в побутовій свідомості мешканців підконтрольної території; чи не першу увагу звертала на назви – від цілої держави до назви заводу, колгоспної бригади; найдрібнішої вулиці, провулку тощо. Адже в назвах виражалася певна квінтесенція сутності владного режиму, акумулювалися генеровані й пропаговані ним цінності, настанови, пріоритети, зразки поведінки; кожна з таких назв була (і є дотепер) символом приналежності певної визначеної території до соціокультурного простору, який її [назву], власне, і породив.

З-поміж тематично різноманітних фондів окупаційної доби, наявних у відділі Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині, знаходимо цікаву справу про перейменування вулиць цього міста наприкінці листопада 1941 р. Окупаційна влада, щоб дати зрозуміти свою принципову антирадянську спрямованість, певною мірою в

такий спосіб прагнула отримати якщо не підтримку, то хоча б лояльність місцевого населення; вже у перші місяці своєї присутності нацисти заходилися позбавляти новопридбані території від символів влади-попередниці.

Як указують вміщені нижче документи, місцевому органу самоуправління (міській управі, персонально – бургомістрові) було доручено в триденний термін скласти списки вуличних назв Ніжина, визначити ті з них, що отримали назви за панування більшовиків і запропонувати їм заміну. Неофіційно рекомендувалося звірити всі назви з дорадянськими (тобто прямо натякаючи на назви імперської доби) і ті, які не влаштовували новий режим – просто замінити на дореволюційні. Що в умовах цілковитої несамостійності місцевої влади й страху покарання за саботаж чи неправильне виконання наказу було виконано буквально дослівно.

Військове командування надто не переймалося аби зрозуміти суть тієї чи іншої назви, цінність чи загрозу нацистській ідеології реального носія імені мікротопоніму; тому пішло найбільш простим шляхом – стовідсотково реалізувало запропоновані фактично ним-таки пропозиції, механічно змінивши назви вулиць і провулків на їх попередників. Тому й цілком нелогічним, з огляду на – хоча й цілком ілюзорну – прихильність нової влади до місцевої культури, було зникнення з назв мікротопонімів міста цілком українських імен й ідіом (вулиць Т.Г.Шевченка, І.Я.Франка, Лесі Українки, провулків Українського, Вересневого, Квітневого тощо). Якимось дивом лишилася вул. Заньковецької – подаючи пропозиції їх автор чи на свій страх і ризик, чи дійсно не знаючи, що в дореволюційний час ця вулиця називалася «Сучківська»; але старої назви не вказав. Натомість, дивною була поява на вуличній табличці імені П.А.Столипіна, змінивши там ім'я його вбивці Д.Г.Богрова (останній був євреєм, що було обов'язковою умовою для перейменування).

То ж, як бачимо, на відміну від більшовиків, що мало не відразу після свого приходу на українські землі починали змінювати вуличні назви іменами своїх ідеологів, поводирів, символічних для себе подій і явищ (досить згадати, як у Ніжині в 1921 р. одним розчерком пера з'явилися вулиці Леніна, Карла Маркса, Луначарського, Щорса, Рози Люксембург, відразу дві вулиці Свердлова, Радянська, Червоних партизан тощо); нацисти в зазначеному питанні повели себе досить обережно й поміркувано. Хоча, водночас, і досить однобоко. Проте, ніяких Гітлерштассе, Гіммлералее, вул. Націонал-Соціалістичної, провулків 15-річчя НСДРП чи 8-річчя ІІІ Рейху в Ніжині ніколи не існувало, і за такої політики нацистів на окупованих українських землях й бути не могло. В усякому разі за ті два роки, що тривала в місті нацистська окупація. Щоправда, немає ніякої гарантії тому, що ще за кілька років окупації такі назви не з'явилося б. І першими, хто запропонував би увічнити в Ніжині ім'я «улюбленого фюрера» чи «бургомістра, що зробив багато для розвитку націонал-соціалізму» були б місцеві холуї нового політичного режиму.

Пропоновані чотири документи містяться в одній архівній справі і розташовані при публікації в хронологічній послідовності за їх ймовірною появою. Власне, ці чотири документи й утворюють зазначену архівну справу, – поза публікацією залишилися кілька аркушів із титулом справи, заголовками документів, а також чисті аркуші.

Тільки на першому з документів (№1) є точне датування, – решта датовані й нумеровані за логікою їх появи (цілком ймовірно, що дата мала бути також наприкінці останнього з документів (№4), але архівна справа містить лише перший його аркуш).

Перший і останній (№1 і №4) – оригінали офіційних документів, обидва надруковані на друкарській машинці.

Розпорядження 197-ї фельдкомандатури до Ніжинського бургомістра (в документі – «до старости м. Ніжина», але з 15.10.1941 р. посада керівника місцевого самоврядування офіційно йменувалася саме так) особливих пояснень не потребує. Його розмір – половина друкарського аркуша. Надрукований на звичному для міжвоєнної доби друкарському папері (так само, як і документ №4). Документ містить текст розпорядження німецькою мовою; підпис зроблений хімічним олівцем (прізвище за підписом установити не вдалося); на звороті – це ж розпорядження українською мовою. В німецькомовній частині документу термін виконання підкреслено чорнилом; україномовна – без підпису і число в терміні виконання не надруковане.

Останній із пропонованих документів (№4) є зведеним списком міських вулиць, провулків і площ із зазначенням їх сучасної (тобто на момент окупації – «zur Sowjetzeit» (тобто «за радянського часу»)), попередньої (дореволюційної) назв у німецькомовній транскрипції, а також переклад їх змісту німецькою мовою. Документ, швидше за все, друкувався в міській управі, і був підготовлений на основі кількох списків-чернеток. На жаль, в архівні справі знаходиться тільки перший його аркуш. Зіставляючи дані з наявних у цій-таки архівній справі списків-чернеток (документи №2 і №3) і перший аркуш остаточного списку (в першу чергу, кількість позицій назв), можна говорити, що останній (документ №4) складався, ймовірно, з трьох аркушів, на останньому з котрих мала бути дата й візування або міським бургомістром, або фельдкомендантом Ніжина.

Документи №2 та №3 – згадані списки-чернетки назв ніжинських вулиць, провулків і площ; судячи з почерку – написані двома різними особами. Чи були ще варіанти списків, крім наявних у архівній справі двох – невідомо. Допустити це можна, проте, – це малоймовірно. Документ №3 завірений підписом «голови комісії» (підпис нерозбірливий) – якої саме з'ясувати поки не вдалося; можливо, для укладання списку вулиць за розпорядженням фельдкомендатури Ніжинською міською управою (або бургомістром особисто) терміново була створена спеціальна комісія. Документ №2 більш повний – 112 позицій (у попередньому – 68). Списки взаємо доповнюються, однак 6 позицій дублюються (вулиці Островського, Мічуріна, Профінтерну, Синяківська, Чернігівська, провулок Сквозний). Очевидно, список із документу №2 слугував основою для його доповнення, що з'явилося у вигляді списку з документу №3, відтак, – мав з'явитися дещо раніше. Принциповою різницею між двома списками-чернетками є наявність у останньому з них (№3) стовбцю «сучасних назв» – пропозицій або вже затверджених окупаційною владою назв вулиць, – це також може свідчити про його пізнішу появу відносно документу №2.

Обидва документи (№2 і №3) – рукописні; кожен із них зовні представляє собою учнівський зошит «у лінійку» з сірою палітуркою. Документ №2 складається з палітурки і двох розворотів (чотирьох аркушів), перший аркуш і зворот останнього – незаповнені; назва документу відсутня. Документ №3 складається з палітурки й 7 розворотів (13 аркушів – права частина шостого розвороту (між арк. 8а та 8б) відсутня; починаючи зі звороту арк. 8а поля аркушів – незаповнені. На палітурці (арк. 5) тим самим чорнилом, що й текст документу посередині зазначено назву документу, ліворуч унизу – перший повоєнний шифр цієї архівної справи («ф. 1, оп. 1, д»); на першій сторінці (арк. 6) уверху – заголовок до тексту документу (таблиці зі списком вуличних

назв) німецькою мовою. Заголовки таблиці розташовані на першій (арк. 6 зв.) і останній (арк. 9) її сторінках; аркуші між ними (в т.ч. незаповнені – арк. 8б-8в) обрізані у верхів'ї так, щоб заголовки співпадали з їх розкресленням – накресленими від руки вертикальними лініями, що разом із друкарською розміткою зошита утворюють таблицю. Цікаво, що зошити були виготовлені в Ніжині вже за нацистів, – про це свідчить ніжинська адреса друкарні-виробника, написана німецькою мовою («Grebenkowska 10»). І це трохи більше, ніж місяць з моменту окупації!

Авторство обох списків достеменно не встановлене. Але про автора першого з них (документ №2) можна сказати, що він був гарно обізнаний із ніжинською топографією, зокрема з картою міста. Про це свідчить порядок розміщення назв у списку – вони починаються з місцевості навколо залізничної станції на південній околиці тогочасного Ніжина і рухаються по колу за годинниковою стрілкою (список-доповнення з документу №3 складений за алфавітом дореволюційних назв, тобто першого стовбцю). Крім того, автор списку з документу №2 цілком задовільно знав німецьку мову. Щоправда, плутався в застосуванні німецьких відповідників українським літерам «ч» та «ж», використовуючи переважно в обох випадках відповідник української літери «ш» – «sch» замість «tsch» і «sh» відповідно; також показовою є помилка з перекладом назви вул. Грецької німецькою мовою (див. зауваження №8 до документу №2). Вживання буквосполучення «іі» в німецькомовній транскрипції закінчення прикметникових назв провулків замість «ій» (українського «ий») може свідчити про досвід використання автором документу латини. Крім того, він мав певні проблеми з україномовними назвами вулиць, вживаючи у відповідному стовбці досить багато русизмів. Але, все ж, непогано володів українським правописом і допускав мовні помилки та русизми переважно в «ніжинських» назвах – місцевих топонімах й омонімах. Щодо дореволюційних назв (точніше – назв на момент початку їх змінення за радянської влади*), то автор цього документу знав їх гарно. Натомість, назви, пов'язані з більшовицьким режимом написані без помилок. До того ж, чимала кількість механічних помилок і описок говорить про значний поспіх при складанні списку, що міг бути викликаний ступенем відповідальності – чи не малим терміном на виконання розпорядження фельдкомендатури і загрозою серйозного покарання за «саботаж»?

Відтак, автор цього списку був не місцевим, але вже встиг прожити певний час у Ніжині; свого часу отримав російськомовну освіту (ймовірно – класичну, а значить – дореволюційну), в радянський час був державним службовцем. З огляду на ці міркування, автором документу №2 цілком міг бути Микола Михайлович Лук'янов. Він походив із донських козаків, після закінчення Ростовської чоловічої гімназії й Донської духовної семінарії з 1917 р. навчався в Ніжинському інституті, потім – тут-таки в аспірантурі; в 1923 р. переїхав до Чернігова, де служив у губернському продовольчому комітеті; згодом на певний час повертався на малу батьківщину, до Ростова, де хотів продовжити навчання в університеті; проте, повернувся до Ніжина (коли точно – поки не встановлено); з 1 листопада 1941 р. впродовж майже півтора року – бургомістр м. Ніжина.

* Про це свідчить факт, що не було вказано дореволюційну назву вул. Столипінської – до вбивства П.А.Столипіна в 1912 р. вона мала назву «ІІ Ліцейська». Цього, очевидно, автор списку не знав, – тобто в Ніжині оселився після 1913 р. Або, знаючи про це, механічно виконав рекомендацію запропонувати саме передрадянську назву.

Документи подаються мовою оригіналу з урахуванням мовних і стилістичних особливостей. Авторські скорочення, помилки й неповні слова в кириличному тексті відновлено в квадратних дужках. Загальноприйняті скорочені подано без змін. Німецькомовні назви вулиць, провулків і площ м. Ніжина також не змінено. Місця в тексті, що не вдалося прочитати вказано трикрапкою у квадратних дужках.

№1 – 28 листопада 1941 р. – м.Ніжин. – Наказ фельдкомендатури №197 бургомістрові Ніжина

Feldkommandantur 197
Militürnermaltungruppe*[1]
Az 80. Njeshin, den 28. November 1941.
Betr.: Srassenverzeichnis.

An den
B ü r g e r m e i s t e r
Der Stadt N j e s h i n.

Dem Bürgermeister wird aufgetragen binnen drei Tagen ein Strassenverzeichnis der Stadt Njeshin hier vorzulegen.
Strassennamen, welche während der Sowjetzeit eingeführt wurden, sowie Namen von Juden und Bolschewiken sind entsprechend anzumerken.
Für die notwendige Uebenennung sind einem geignete Vorschläge zu machen.
Termin 3.XII.*[2]1941.

Für den Feldkommandanten:
(підпис)
Kreigsverwaltungsrat.

зворотній бік документу

Ац. 80 Ніжин, 28.11.1941 р.
Відн.: списку вулиць.

До старости м. Ніжина.

Старості доручається передкласти*[3] нам протягом трьох днів список вулиць м. Ніжина.
Імена вулиць, яких запроваджено під час більшовиків та які носять імена жидів і більшовиків відповідно замінити.
Для необхідного перейменування*[3] подати відповідні пропозиції.
Термін 12.41 р.

За Польового Камаданта*[3]
Радник військової управи.

Відділ Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині,
ф. Р-4360, оп. 1, спр. 95, арк. 10-10 зв.
Машинопис. Оригінал.

*[1] Перші два рядки – текст мокрого штампу 197-ї фельдкомендатури, розташованого у правому верхньому куті документу.
*[2] Підкреслено в оригіналі документу.
*[3] Так у документі.

№2 – не пізніше 1 грудня 1941 р. – м.Ніжин. – Список-чернетка назв вулиць Ніжина

Список назв вулиць м. Ніжина згідно розпорядження Ніж[инської] Комендатури
(а саме розпорядження від 28/11/41 р.)

Die Abschrift
der Straßen Stadt Njeshin*[1]

Nenne der Straßen vor der Rewolution	Nenne der Straßen wären Sowjetis[c]he Regierung	Jetzt
✓2*[2]	1*[2]	
1.*[3] Петрунькин пр.	ул. Шаумяна	Petrunkin proulok
2. Вокзальний пр.	Товарний пр.	Woksal proulok
3. Вокзальна	Вокзальна	Woksalna
4. Слободка	Слободка	Slobodka
5. Філевская	8 річ[чя] Жовтня	Filewska
6. Киевская	Шевченковская	Kiewstraße
7.	Сінний пр.	Siniproulok
8.	Трактор[ний] шлях	Traktorschljach
9. Польський пр.		Polischerproulok
10. Синяковская ул.	Сіняківська	Sinjakiwstraße
11. Ухов пр.	Заїжін проулок	Uchow proulok
12. Безручкин пр.	Ветеринальний*[4]	Besrushkin proulok
13. Бабичевский пр.	Березня 8го	Babishewskii proulok
14. Богдана-Хмельницкая	ул. Лащенко	Bogdana Chmelnitza Straße
15. Галатовская	Піонерська	Galatowska
16. Введенская	Червоно-Козача	Wedenska
17. Козачня	І.Богуна	Kosascha
18. Миллионная	Карла Маркса	Muliona*[5]
19. Гоголевская	Гоголевська	Gogoliwska
20. Кушакевича	Профінтерн[а]	Kuscharewitsch
21. Проїдздной		Proizdnoi
22. Евлашовка	Евлашівська	Ewlaschiwka
23. Лихокутовская	Тельмана	1te Lichochutowska
24. Топольский	Сквозний	Topolskij
25. Вознесенський	21 рок[у] Жовтня	Wosnesenski proulok
26. Сидоровича	Чапаева	Sidorowisha
27. Кукін пр.	Береговий	Kukin proulok
28. Авдеевка	Фрунзе	Awdijowka
29. Трушовская	Кірова	Truschowska
30. Якименская	Островського	JAkimenska
31. Ветховская	Челюскина	Wetchowska
32. Павленка	9го Січня	Pawlenka
33. Кладбищенская	Пісочна	Kladbischenska
34. Волосной пр.	Шкільний	Wolosnoї*[6] proulok
35. Кресто-Воздвиженс[кая]	Щорса	Kresto Wosdwisenska
36. Широко-Магерская	Широ[ко]-Магерська	Schiriko-Mogerska
37. Бородавкина	Таращанская	Borodawkina
38. Черниговская	Чернігівська	Tschernigofstraße
39. Московская	Червон[их] Партизан	Moskowska
40. Старообрядческая	Карла Лібкнехта	Staroobrascheska
41. Жабин пр.	им. Лермонтова	Schabin pr.
42. Журавская	Журавська	Shurawska

43. Редкинская	Редкінська	Redkinska
44. Липов Рогская	Липов-Рогська	Lipowrogska
45. Березанская	Березанська	Beresanska
46. Гимназическая	Дзержинского	Gimnasischeska
47. Набережно-Воробьовская	Набережно Вороб'івська	Nabereschno Worobjowska
48. Набережно Лицейская	Набережно Ліце[й]ська	Nabereschno Lizejska
49. (Greb) Гребенковск[ая]*[6]	Комосетовська	Grebenkowska
50. Судейская	Бібліотечная	Sudejska
51. Земская	Ніжинська	Zemska
52. Богословская	Гарматна	Bogoslowska
53. Стефана Яворская	Луначарского	Stefano Jaworska Straße
54. Широка	Пролетарская	Schiroka
55. Кукольний	Маяковского	Kukolni proulok
56. Гербелевская		Gerbelewska
57. Короткий	Короткий	Korotki proulok*[7]
58. Глебовская	Некрасова	Glebowskij " " "
59. Почтовая	Поштова	Poschtowa
60. Пожарная	Пожарна	Poscharna
61. Думская	II Радянська	Dumska
62. Успенская	Крупской	Uspenska
63. Купеческая	Купеческа	Kupescheska
64. Греческая		Griehische*[8]
65. Троицкая		Trojzkaia
66. Буби	Прорізної*[9]	Bubi
67. Лицейская	Леніна	Lizejska
68. Василевская	I Травня	Wasilijowska
69. Дрогинская	Франко	Doroginska
70. Красницкая	Красницька	Krasnizka
71. Нежатинская	Ніжатинська	Nischatinska
72. Гончарная	Гончарна	Gonscharna
73. I Покровская	Боженка	I[te] Pokrowska
74. Набережно Покровская	Интернационал	Nabebereschno Pokrowska
75. II Покровская	Энгельса	II[te] Pokrowska
76. I Фурманская	Артема	I[te] Furmanska
77. II " " " " "	Володарской*[10]	(~~Wolodarska~~)*[11] Furmanska
78. III " " " " "	Комсомольська	III[te] Furmanska
79. IV " " " " "	Урицького	IV[te] Furmanska
80. V " " " " "	Баумана	V[te] Furmanska
81. Преображенская	Рози Люксембург	Preobraschenska
82. Спаская	Косий	Spaska
83. Косий	Косий	Kosji*[12]
84. Безименний	Лесі Українкі	Bezimennii
85. Графская	Комунальна	Grafska
86. Столыпинская	Богрова	Stolipinska
87. Кривцово Вакулина	имени Революції	Kriwzowo Wakulkina
88. I Вороб'евская	Тургенева	I[te] Worobjowska
89. II " " " " "	Ломоно[со]ва	II[te] Worobjowska
90. III " " " " "	Шолом Алейхема	III[te] Worobjowska
91. Трушовка	Котовского	Truschowka
92. Якименцы	Островского	Jakimenska
93. II Лихокутовская	Парижской Комуни	II[te] Lochochutowska
94. III " " " " "	Пушкіна	III[te] Lochochutowska
95. Пархомовский	Нове Життя	Parchomowskij
96.-97. I та II Кононцовский	Сакки и Ванцетти	I und II Kononzowkastraße

98. Чернова Гребля*[9]	Чернова Гребля	Tschernowa Greblja
100. I[ая] Нижне Озерна	Нижне Озерна	Nischnia Ozerna
101. II[ая] Нижне Озерна	(Нижне Озерна)*[13] Войкова	II[te] Nischnia Ozerna
102. Пучковская	Короленка	Puschkiwska
103. Нечвалевка	Чехова	Neschwaliwka
104. II Кунашевский	Украинский	II Kunaschiwska
105. III Кунашевский	Лютневий	III Kunaschiwska
106. IV Кунашевский	ім. 5 Грудня	IV Kunaschiwska
107. V " " " " "	Квітневий	V Kunaschiwska
108. VI " " " " "	Волочаєвський	VI Kunaschiwska
109. VII " " " " "	Бакінський	VII Kunaschiwska
110. VIII " " " " "	Декабристов	I[te] Kunaschiwska
111. IX " " " " "	Бабушкина	8[te] Kunaschiwska
112. Старо-Кунашевская	Мічурина	Staro-Kunaschiwska

*[1] Заголовок таблиці дублюється в полі заголовку двох внутрішніх стовбців розвороту зошита, заголовки стовбців написано під заголовком таблиці, кожен у своєму полі.
*[2] Так у документі. Ймовірно його автор у такій спосіб хотів позначити першочерговість стовбців при оформленні на основі цієї чернетки остаточного варіанту.
*[3] У документі окремого стовбцю з порядковою нумерацією немає. Автор документу проставив номери олівцем над дореволюційною назвою. Це, швидше за все, було зроблено вже після оформлення списку, оскільки деякі (переважно складені з двох слів) назви займали два рядки. В такий спосіб автор документу хотів уникнути появи «нових» вулиць у тих, хто був погано знайомий із ніжинською топонімікою.
*[4] Так у документі. Можлива описка або особливості тогочасної лексики (місцевої чи авторської).
*[5] Так у документі. Явна описка – механічна вставка кириличної літери. Має бути «Milliona».
*[6] Так у документі. Автор, очевидно, механічно почав писати зміст останнього стовбцю в полі першого.
*[7] Так у документі. Див. зауваження №5. Має бути «Proulok».
*[8] Єдина назва, яку подано німецькою мовою. Можливо, автор документу в такий спосіб хотів показати свої знання з німецької мови, але чи з причини поганого знання цієї мови, чи через поспіх або неуважність в назві допущено помилку – має бути «Griechische».
*[9] Так у документі. Має бути «Прорізной».
*[10] Так у документі. Має бути «Володарский» або «Володарского».
*[11] Явне свідчення поспіху в підготовці списку. Непродумана механічна заміна радянських назв на дореволюційні спричинила подібну помилку. Автор документу відразу ж «виправився» – надписав німецькомовну транскрипцію дореволюційної назви провулку, закресливши попередній свій запис.
*[12] Так у документі. Має бути «Kosij».
*[13] Див. зауваження №11.

Відділ Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині,
ф. Р-4360, оп. 1, спр. 95, арк. 5-9а.
Рукопис. Оригінал.

№3 – не пізніше 1 грудня 1941 р. – м.Ніжин. – Доповнення до списку-чернетки назв вулиць Ніжина

№	Назва вулиці до революції	Назва вулиці при радвладі	Сучасна назва вулиці укр. мовою	Сучасна назва вулиці нім. мовою
1.	Вул. Базарна	Базарна	Базарна	Basarna-Straße.
2.	Переул. Боговський	Боговський	Боговський	Bogowskij-Gasse.
3.	Бибиківський переул.	Бибиківський	Бибиківський	Bibikowskij-Gasse.
4.	Вул. Бобрицька	Бобрицька	Бобрицька	Bobrizka-Str.
5.	В. Бондарська	Бондарська	Бондарська	Bondarska-Str.

6.	В. Борисова	Борисова	Борисова	Borisowa-Straße.
7.	Вул. Борзенький шлях	Борзенький шлях	Борзенький шлях	Borsenskij-Schljach.
8.	Бузюнівський переул.	Бузюнівський	Бузюнівський	Busjuniwskij-Gasse.
9.	Глинищенський переул.	Глинище	Глинище	Glinischtsche.
10.	Вул. І Горбовська	Іша Свердлова	Іша Горбовська	1.Gorbowska-Str.
11.	Вул. ІІ Горбівська	ІІ Свердлова	ІІ Горбовська	2.Gorbowska-Str.
12.	Гармашовий переул.	Садовий	Садовий	Sadowij-Gasse.
13.	Гриневський переул.	Гриневський	Гриневський	Grinewskij-Gasse.
14.	Вул. Заньковецька	Заньковецька	Заньковецька	Sankowezka-Str.
15.	Землюків переул.	Землюків	Землюків	Semljukiw-Gasse.
16.	Івжичів переул.	Івжичів	Івжичів	Iwshitschiw-Gasse.
17.	В. Кунашівська Переул.	Кунашівська	Кунашівська	Kunaschiwska-Str.
18.	І.Кладбищенський (Овдієвка)	Чернігівського	Овдієвко-Кладбищенський пр.	Owdijewko-Kladbischtschenskij-Gasse.
19.	Кладбищенський переул.	Кладбищенський	Мигалівсько-Кладбищенський	Migaliwsko- Kladbischtschenskij-Gasse.
20.	Кладбищенський переул. (вул.. Московська)	Кладбищенський	Кладбищенський	Kladbischtschenskij-Gasse.
21.	Кладбищенський переул. (Круча)	Вересневий	Кручо- Кладбищенський	Krutscho- Kladbischtschenskij-Gasse.
22.	Хут. Круча	Круча	Круча	Krutscha.
23.	Курганський переул.	Курганський	Курганський	Kurganskij-Gasse.
24.	Кущовий переул.	Кущовий	Кущовий	Kuschtschowij-Gasse.
25.	Ковтуна переул.	Ковтуна	Ковтуна	Kowtun-Gasse.
26.	Преул. Кукин	Кукин	Кукин	Kukin-Gasse.
27.	В. Курилівська	Курилівська	Кирилівська	Kuriliwska-Str.
28.	Кошевой І переул.	І Кошевой	І Кошевий	1.Koschewij-Gasse.
29.	Вул. Линівська	Линівська	Линівська	Liniwska-Str.
30.	Кошевой ІІ переул.	ІІ Кошевой	ІІ Кошевий	2.Koschewij-Gasse.
31.	Линівський переул.	Линівський	Линівський	Liniwskij-Gasse.
32.	Лисинців* переул.	Лисинців	Лисинців	Lisinziw-Gasse.
33.	Вул. Лихокутовська	Коцюбинського	Іша Лихокутовська	1.Lichckutowska-Str.
34.	В. Мартиненкові	Колгоспна	Мартиненкові	Martinenkowa-Strasse.
35.	Михайловський переул.	Михайловський	Михайловський	Michajlowskij-Gasse.
36.	Вул. Озерна	Озерна	Озерна	Oserna-Straße.
37.	Об'їзжа	Об'їзжа	Об'їзжа	Objissha-Straße.
38.	Пидалкин переул.	Малий	Малий	Malij-Gasse.
39.	Пашків переул.	Донський	Пашків	Paschkiw-Gasse.
40.	Павловський переул.	Павловський	Павловський	Pawlowskij-Gasse.
41.	Промойний переул.	Промойний	Промойний	Promojnij-Gasse.
42.	Вул. Польова	Польова	Польова	Poljowa-Str.
43.	В. ІІ Преображенська	ІІ Рози Люксембург	ІІ Преображенська	2.Preobrashenska-Straße.
44.	Преображенський переул.	Річний	Преображенський	Preobrashenskij-Gasse.
45.	В. Переяславська	Переяславська	Переяславська	Perejasliwska-Straße.
46.	Пересічний переул.	Пересічний	Пересічний	Peresitschnij-Gasse.
47.	Вул. Площа І.Н.О.	Площа І.Н.О.	Площа І.Н.О.	Institut-Platz
48.	Переул. Пучковський Трубачевський	Вул. Короленка	Пучківський	Putschkiwskij-Gasse.
49.	Рябухин переул.	Рябухин	Рябухи	Rjabuchin-Gasse.
50.	Вул. Старо-Кунашівська	Мічуріна	Старо-Кунашівська	Staro-Kunasiwska-Straße.

51.	В. II Старообрядческа	Л.Толстого	II Старообрядческа	II.Staroobrjadtscheska-Str.
52.	Стасів переул.	Стасів	Стасів	Stassiw-Gasse.
53.	Синяківський переул.	Лісний	Синяківський	Sinjakiwskij-Gasse.
54.	Вул. Ситькова	Ситькова	Ситькова	Ssitkowa-Str.
55.	Тупий переул.	Тупий	Тупий	Tupij-Gasse.
56.	Таборний переул.	Таборний	Таборний	Tabornij-Gasse.
57.	Топольський переул.	Сквозний	Сквозний	Skwosnij-Gasse.
58.	VI Фурманський переул.	Загуменний	Руданського	Rudanskogo-Gasse.
59.	Хут. Піски	Запоріжжя	Запоріжжя	Saporishja.
60.	Хут. Гуньки	Гуньки	Гуньки	Gunki.
61.	Хут. Городок	Городок	Городок	Gorodok.
62.	Хут. Селище	Селище	Селище	Sselischtsche.
63.	Холерний переул.	Новий	Новий	Nowij-Gasse.
64.	Вул. Чернігівський шлях	Чернігівський шлях	Чернігівський шлях	Tschernigowskij-Schljach.
65.	Чубів переул.	Заможний	Чубів	Tschubiw-Gasse.
66.	Цокотівський переул.	Цокотівський	Цокотівський	Zokotiwskij-Gasse.
67.	Кушакевича	Профінтерна	Кушакевича	Kuschakewit[s]ch[a]
68.	Синяківська	Синяківська	Синяківська	Sinjakiwska

Голова комісії

(підпис)

Відділ Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині,
ф. Р-4360, оп. 1, спр. 95, арк. 1-4.
Рукопис. Оригінал.

* Так у документі. Має бути «Лисівців».

№4 – не пізніше 1 грудня 1941 р. – м.Ніжин. – Список назв вулиць м. Ніжина

S r a s s e n v e r z e i c h n i s
der Stadt Njeshin.

Benennung zur Sowjetzeit		Neue Benennung		In deutscher Uedersetzung	
1. Artjema	str.	1.te Furmanskaja	str.	1.te Furmann	str.
2. Babushkina	gasse	8-te Kunaschewski	gasse	8-te Kunaschewski	gasse
3. Bakinski	"	7-te – " –	– " –	7-te – " –	– " –
4. Baumana	str.	5-te Furmanskaja	str.	5-te Furmann	str.
5. Beregowoi	Gasse	Kukin	Gasse	Kukin	Gasse
6. Beresanskaja	str.	Beresanskaja	str.	Beresanka	str.
7. Gass des 8-ten Bereshja (März)		Babitshewski	Gasse	Babitshew	Gasse
8. Bibliotetschnaja	str.	Ssudejskaja	str.	Gericht	str.
9. Boguna	"	Kasatschja	"	Kosaken	"
10. Bogrowa	"	Stolypinskaja	"	Stolypin	"
11. Boshenko	"	1-te Pokrowskaja	"	Pokrow	"
12. Darmatna*[1]	["]*[2]	Bogoslowskaja	"	Gotteswort	"
13. Dekabristow	Gasse	1-te Kunaschewski	Gasse	1-te Kunaschewski	Gasse
14. Dsershinskaja	str.	Gimnasitscheskaja	str.	Gimnasium	str.
15. Engelsa	str.	2-te Pokrowskaja	"	2-te Pokrow	"
16. =Franka Ivana=	"	Doroginskaja	"	Dorogin	"
17. Frunse	"	Awdejewka	"	Awdejewka	"
18. Gerbelewskaja	"	Gerbelewskaja	"	Gerbelew	"

19. Gogolewskaja	"	Gogolewskaja	"	Gogol	"
20. Gontscharnaja	"	Gontscharnaja	"	Töpfer	"
21. Greblja	"	Greblja	"	*[3]	
22. Gretscheskaja	"	Gretscheskaja	"	Griechische	"
23. Str. d. 5.ten Grudnja (Dezembers)		4-Kunaschewskaja	str.	4-te Kunaschewski	"
24. International	["]	Pokrowskaja Nabereshnaja		Pokrow Ufer	
[25.]*[4] Jewlaschiwskaja	"	Jewlaschiwskaja	str.	Jewlaschiw	str.
26. Karla Labknechta	"	Staroobrjadtscheskaja	"	Altgläubige	"
27. Karla Marksa	"	Millionnaja (Kotzjubinskaja)		Millionen	"
28. Kirowa	"	Truschowskaja	"	Truschowskaja	"
29. Komosetowskaja	"	Grebenkowskaja	"	Grebenkow	"
30. Komunalnaja	"	Grafskaja	"	Grafen	"
31. Komsomolskaja	"	3-te Furmanskaja	"	3-te Furmann	"
32. Korolenko	"	Putschkowskaja	"	Putschkow	"
33. Korotki	Gasse	Korotki	Gasse	Kurze	Gasse
34. Kosoj	"	Kosoj	"	Schräge	"
35. Kosoj	"	Spasski	"	Sspassk	"
36. Kotowskogo	"	Truschowka	"	Truschowka	"
37. Kupetscheskaja	str.	Kupetscheskaja	str.	Kauf	str.
38. Krasnitzkaja	"	Krasnitzkaja	"	Krasnitsti	"
39. Krupskoi	"	Uspenskaja	"	Uspenski	"
40. Kwitnew	Gasse	5-te Kunaschewski	Gasse	5-te Kunaschewski	Gasse

Відділ Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині,
ф. Р-4360, оп. 1, спр. 95, арк. 11.
Машинопис. Оригінал.

*[1] Друкарська або авторська [автора документа] помилка. Має бути «Garmatna». В 1918 р. при перейменуванні назв вулиць і провулків Ніжина владою Добровольчої Армії, вул. Богословську було названо на честь російського поета О.С.Пушкіна. За недовгий час перебування в Ніжині при владі Директорії УНР (наступників денікінців) пройшла українізація назв. Хтось, не надто переймаючись змістом назви, переклав її дослівно – «вул. Гарматна». З цією спотвореною назвою вулиця й «дожила» до окупаційного перейменування. Після звільнення Ніжина від нацистів попередня назва була повернута вулиці і залишалася такою до 1967 р., коли була перейменована – на сьогодні поки-що востаннє – на честь випускника місцевого інституту, відомого білоруського поета Ф.К.Богушевича.

*[2] У деяких місцях лапки, що позначають повторення слова «str.» (скорочення від «Strasse» (вулиця)) не були надруковані, – подаємо реконструйований текст у квадратних дужках.

*[3] У документі відсутня вказівка німецького значення назви «Greblja» – сучасної вул. Червона Гребля, дорадянської вул. Чернова Гребля.

*[4] Назва вулиці «Jewlaschiwskaja» надруковано зі зміщенням ліворуч відносно назв цього стовбцю, без зазначення порядкового номеру. Проте, наступну нумерацію не порушеною. Тому реконструйований номер подається в квадратних дужках.